

УДК 316.422:472.4

І. О. Дишлевий

кандидат соціологічних наук,
асистент кафедри соціальних теорій

Національного університету «Одеська юридична академія»

МОЖЛИВОСТІ СОЦІОЛОГІЧНОГО ОСМИСЛЕННЯ ОСОБИСТОГО ВИБОРУ ТА ФОРМ ЗАЛЕЖНОСТІ АКТОРІВ

Постановка проблеми. Подальший розвиток України як правової держави із сильними й самостійними інститутами громадянського суспільства, повноцінне становлення бізнесу як соціального інституту, а також зменшення масштабів тіньової економіки значною мірою залежать від характеру соціальних взаємодій між соціально нерівними акторами. Саме зазначені процеси розвитку становлять загальні контури модернізаційних соціальних змін, що здійснюються в сучасному українському суспільстві. На особистісному рівні в соціальних взаємодіях, що лежать у площині процесуальної сторони соціального, яка є особливо значущою в період модернізаційних перетворень суспільства, вкрай суттєвими факторами є форми залежності акторів від власних інтересів, а також особистий вибір суб'єктів.

Парадокс полягає в тому, що *форми залежності соціальних суб'єктів призводять до їх одержимості свободою*. І цей парадокс, включений у найрізноманітніші контексти соціальних взаємодій, у сучасних соціальних реаліях потребує соціологічного осмислення. Без такого осмислення держава, приватний бізнес, неурядові організації просто не розумітимуть ставлення різних соціальних груп до своїх ініціатив і програм дій, відповідно, не зможуть формулювати, пропонувати, впроваджувати нові ініціативи, програми, інновації, які були б затребуваними різними акторами. З іншого боку, таке осмислення необхідне навіть для підтримки уявлень акторів щодо суспільства як цілісності на рівні різних дискурсивних формацій (права, політики, економіки, моралі, релігії, медицини, дискурсу тілесності) заради збереження й відтворення державними, комерційними, некомерційними інститутами та організаціями різних механізмів влади й контролю над людьми.

Концепт *«особистий вибір»* актуалізується та розкривається в ракурсі аналізу й зіставлення понять *«форми залежності»* та *«свобода»*. Тема статті безпосередньо пов'язана з поняттям «форми залежності», проте актуалізація останнього не можлива без істотного виділення категорії «свобода». Під *свободою* розуміється ансамбль можливостей акторів самостійно формувати та досягати цілей, а також ієрархізувати цінності, дотримуватися їх, реалізовувати власні потреби, інтереси й очікування. Свобода є структурно оформленою в правах людини та проявляється в досягненні соціальними суб'єктами уявленого ними життєвого успіху й бажаних змін соціальних умов життя. Онтологічно в соціальній реальності цей гносеологічний зв'язок категорій обумовлюється тим, що саме зі свободи виникають різні форми залежності, які з нею співвідносяться вже як окремі утворення. Саме *особистий вибір* акторів виступає ключовою сполучною ланкою в неоднозначних співвідношеннях свободи й форм залежності. Такими положеннями обумовлюється значна увага до феномена свободи в межах нашої роботи з акцентом на феномен особистого вибору акторів, який пов'язує свободу й форми залежності суб'єктів. *Концептуальне «зчленування» свободи та форм залежності* здійснюється нами через виділення й розкриття поняття «особистий вибір». Особистий вибір акторів розглядається в контексті *соціальних взаємодій, які спрямовані до своєї гедонізації та прагматизації*, що відповідає соціальним

тенденціям суспільств модерну й суспільств, що модернізуються (сучасні суспільства розглядаються в площині модерну та модернізації, проте не постмодерну). Форми залежності не завжди обмежують нестримність прагнень суб'єктів здобути свободу, однак також надають напрям цій нестримності й окреслюють контури «безодні» спрямованості акторів до свободи. Форми залежності пов'язуються з відповідальністю. Під запозиченим із художньої літератури поняттям «безодня» мається на увазі крайня змістовна поліфонія, проте не певна негативна оцінка.

Під *особистим вибором актора* в соціологічному ракурсі можна розуміти прийняття ім внутрішньо усвідомлених власних потреб, інтересів, очікувань, цілей як основоположних напрямів його участі в соціальних практиках. Особистий вибір актора динамічно балансує між «втечею від свободи» й «визволенням» та відповідно, між бажанням зняти із себе відповідальність за власний життєвий успіх і прийняттям відповідальності за зміни у власному житті, які являють собою зростання значень істотних для актора критеріїв успішності свого життя.

Модерн і модернізація розкриваються нами переважно в площині лібералізації та неолібералізму в соціальних відносинах, очікувань і дій акторів, що реалізуються ними в соціально нерівних взаємодіях одне з одним. Політичні й економічні трансформації, які також включено в модерн і модернізацію, розглядаються як фонові рамкові характеристики мінливих соціальних взаємодій. Через виділення та розгляд феномена особистого вибору акторів осмислюються форми залежності в їх співвідношенні з феноменом свободи й модернізаційними соціальними змінами в суспільстві. У статті форми залежності актуалізуються в контексті соціальних взаємодій, що спрямовуються в суспільстві модерну, а також у суспільстві, яке модернізується, до своєї гедонізації й прагматизації. Такий аналіз має *міждисциплінарний характер*: філософсько-етичні питання про почуття обов'язку, відповідальність, «кордони» свободи «занурюються» в безперервно мінливі соціальні реалії сучасних суспільств на основі застосування категоріальних і методологічних можливостей соціології й філософії. Осмислення особистого вибору соціальних суб'єктів та їхніх форм залежності представлено саме в такому міждисциплінарному ракурсі.

Проблемна ситуація дослідження полягає в протиріччях між різними соціальними можливостями й умовами, що впливають на здійснення акторами особистого вибору та зумовлюють їх позицію в соціальних взаємодіях, які змінюються в суспільстві, що модернізується, та набувають усе більшої спрямованості на гедонізм і прагматизм у цілому. Ця ситуація характеризує суперечності між модернізаційними змінами сучасного українського суспільства, які задаються на макросоціальному (інституціональному) рівні, та характером сприйняття акторами таких змін, а також ступенем відтворення соціальними суб'єктами модернізаційних перетворень у соціальних взаємодіях, у які вони вступають згідно чи всупереч своєму особистому вибору. Наявність у суспільстві «втечі від свободи» та «звільнення» посилює ці протиріччя в соціальних взаємодіях.

Актуальність проблеми дослідження полягає в необхідності врахування в державному управлінні, публічній

політиці й публічному дискурсі українського суспільства, що трансформується, переважаючи у масовій свідомості й соціальних практиках акторів різних спрямувань їх особистого вибору в контексті дилеми «традиціоналізм – модернізація». Це врахування особливо важливе тому, що модернізація на рівні соціальних взаємодій акторів здійснюється через гедонізацію й прагматизацію таких взаємодій, а прийняття акторами цих проявів модернізації вимагає від них готовності до змін (інноваційний потенціал). Однак інерційність у сучасних соціальних реаліях українського суспільства переважає, що посилює ситуації «втечі від свободи».

Категорія особистого вибору має широку міждисциплінарну традицію вивчення. Спочатку категорія особистого вибору рефлексувалася у філософії та пов'язувалася з категоріями свободи й відповідальності, можливості й необхідності. Також категорія особистого вибору активно осмислюється в межах теології крізь призму «доброї волі», вибору «добра». У юриспруденції категорія особистого вибору розглядається переважно в аспекті прав людини та громадянина. У соціології є можливий аналіз категорії особистого вибору насамперед у контексті концептуального розгляду умов і можливостей, що обумовлюються діяльністю соціальних інститутів та визначають межі доступу в соціальних практиках представників різних соціальних верств до ресурсів, які нерівномірно розподіляються в суспільстві. У філософсько-етичному дискурсі категорія «залежність» означає знаходження людини чи групи людей під владою та впливом певних цінностей, у психологічному – розчинення людського «Я» в іншому суб'єкті. Соціологія дозволяє розглядати залежність акторів у її правових, етичних, політичних, економічних, медікалізованих, злочинних формах, у контексті прагнень суб'єктів різними шляхами досягати своїх цілей через реалізацію своїх прав або порушення прав інших суб'єктів.

Невирішеними аспектами окресленої проблемної ситуації є власне контекстуальні протиріччя, які виникають під час здійснення акторами свого особистого вибору та їх потрапляння в різні форми залежності за такими осями: соціальні відносини між великими соціальними спільнотами й соціально вразливими групами; традиціоналізм – модернізація; інертність – інноваційність; «втеча від свободи» – «звільнення»; «любов мрійлива» – «любов діяльнісна». Саме ці дихотомії характеризують міру протиріч, що виникають під час переходу суб'єктів від одних форм залежності до інших у процесі здійснення ними особистого вибору.

Метою статті є аналіз основних контекстуальних протиріч, що виникають в акторів, які формують і здійснюють особистий вибір у площині соціальних взаємодій, які змінюються в напрямі своєї гедонізації та прагматизації в суспільствах, що модернізуються, до яких належить також сучасне українське суспільство. Також передбачається попередній розгляд цих контекстуальних протиріч із точки зору потрапляння в певні форми залежності й позбавлення акторів від різних форм залежностей у соціальних взаємодіях у ситуації вимог відповідальності.

Виклад основного матеріалу. Проаналізуємо поставлену проблему з різних аспектів.

Площини соціальних протиріч під час здійснення актором особистого вибору та зміни його форм залежностей у суспільстві, що модернізується. Вузлові контекстуальні суперечності на макро- й мікрорівнях під час формування та здійснення особистого вибору актором і зміни його форм залежності в сучасних трансформаційних реаліях українського суспільства можна представити таким чином:

1. Збільшення розриву між більш внутрішньо фрагментованими великими соціальними спільнотами та

соціально вразливими групами, кількість яких у багатьох країнах, у тому числі й Україні, водночас зростає. Такими соціально вразливими групами є мігранти, етнічні й конфесійні меншини, люди з важкими та/або невиліковними захворюваннями (хворі на туберкульоз, рак, гепатит В/С, ВІЛ/СНІД), особи, які надають сексуальні послуги на комерційній основі, наркозалежні люди та люди, які долають наркотичну залежність. Незважаючи на інформаційно-просвітницькі програми й кампанії численних неурядових організацій соціальна дискримінація та стигматизація наведених соціальних груп продовжує існувати навіть у західних суспільствах модерну та особливо істотно проявляється в суспільствах, які ще модернізуються, у тому числі й сучасному українському. З позиції рівності, невідчужуваності, невід'ємності прав людини будь-яка соціальна дискримінація та стигматизація є абсолютно неприпустимою [14, с. 14–15]. З точки зору моральних імперативів ці прояви соціальної нетерпимості також є категорично неприйнятними. В основі будь-якої соціальної дискримінації й засудження знаходиться людська немилосердна поривчатість і гордовита зневага іншими людьми, проте вимоги покладання особистістю відповідальності за свої діяння виключно на себе зводяться в підсумку також до морального принципу, викладеного в романі Ф. Достоевського «Брати Карамазови»: «Пам'ятай особливо, що не можеш нічим суддею бути. Бо не може бути на землі суддя злочинця, перш ніж сам цей суддя не пізнає, що й він такий же точно злочинець, як і той, хто стоїть перед ним, і що він-то за злочин, який перед ним, може, перш за всіх і винен» [1, с. 368]. При цьому необхідно уточнити, що поняття «злочинець» у наведеному випадку використовується фігурально, у найзагальнішому плані позначаючи суб'єкта, якому іншими акторами, публічним дискурсом присвоюються, приписуються певні негативні (у сенсі аморальних) риси, якості. У контексті цих випадків взаємодій соціальних груп очевидно, що гедонізація й прагматизація соціальних взаємодій у межах модернізації послаблюють ті форми залежності соціальних суб'єктів, які характеризують моральний вимір свободи та особистий вибір акторів на користь «позитивної» свободи в її співчутливому й не лише раціоналізованому варіанті. Цей вакуум, який складається хіба лише з нестямної самотності, держава та громадянське суспільство намагаються заповнити *соціальною політикою*, залучаючи до участі в ній також бізнес.

2. Зростання напруги за віссю «традиціоналізм – модернізація», що відбувається за такими напрямками:

а) обцинні форми соціального життя за визначальною ролі сімейно-родинних зв'язків і неформального соціального капіталу, зав'язування соціальних контактів за істотного значення спільності світогляду, етнічної й релігійної самоідентифікації, соціалізація індивіда у відносно замкнутих соціальних колах, що протиставляються різкому збільшенню кількості особистих контактів індивіда, зростанню їх поверховості й орієнтації на гедонізм, значенню в цьому процесі кіберкомунікацій, що збільшується, відтворенню соціально-групових інтеграцій у кіберпросторі, зменшенню значення сімейно-родинних зв'язків, прагматизації соціальних контактів актора та формуванню його соціального капіталу. Слід враховувати, що в кіберкомунікаційні актори, намагаючись уникнути й обійти свою самотність, яка нерідко виникає як зворотний бік тяжіння до індивідуалізації, транслюють свої мрії та фантазії, що помітив сучасний британський письменник Ч. Маклін [6, с. 250–251]. Форми залежності також обираються суб'єктом у контексті постійного сприйняття ним інформації в електронних мас-медіа та в різних ресурсах мережі Інтернет [8, с. 136];

б) локальні ідентичності на основі самобутніх соціальних цінностей, що стійко відтворюються, істотний вплив релігії на державне управління, право, політику, освіту, науку й мистецтво, скромність і споживання матеріальних благ не стільки за бажанням, скільки за фізичною необхідністю, сором'язливе ставлення до плоті, сексу й тілесності в цілому, високий ступінь соціальної стигматизації та дискримінації соціально вразливих груп, стримане ставлення до представників інших культур і релігій, що протиставляються виникненню нових глобальних ідентичностей, звуженню впливу релігії та її включенню в державу, зростаючому значенню глобальних соціокультурних уявлень про переваги життя, повного чуттєвих і сексуальних задоволень, неухильному розширенню уявлень про плоть, секс і тілесність загалом, різкому збільшенню ролі матеріального споживання в повсякденних практиках та його символічному подвоєнню в тренді гедонізму, ефективній соціальній політиці, інституціоналізації мультикультуралізму як одного з основоположних принципів внутрішньої політики багатьох держав, відкритості новим для суспільства релігійним вченням і конфесіям.

Балансування особистого вибору актора між «втечею від свободи» та «звільненням». Особистий вибір актора продукується на грані екзистенціальних розчарувань та очікувань, що соціально задаються, балансує між інерційністю й модернізацією в різних сферах суспільного життя [2, с. 72]. Від особистого вибору в розрізі суб'єктності в соціальних змінах залежить динаміка модернізаційних соціальних змін, оскільки саме їх успіх залежить від прийняття їх на рівні особистості та різних соціальних груп [7, с. 113–114]. Особистий вибір акторів розташовується у своєму змістовному наповненні в *дихотомії «втечі від свободи» та «звільнення»*. Неприйняття «звільнення» в плані особистого вибору акторів через цілу сукупність наслідків спричиняє низьку успішність модернізаційних соціальних змін, що припускають зростання ступеня відповідальності акторів [11, с. 168]. «Втеча від свободи» акторів можна розглядати як свідоме небажання індивідів і соціальних груп приймати зміни, пов'язані зі збільшенням їхньої відповідальності за свою висхідну соціальну мобільність та за власний життєвий успіх у цілому в контексті реалізації своїх прав [11, с. 127]. «Втеча від свободи» означає неприйняття акторами форм залежності, передбачуваних «звільненням», які в цілому суттєво підвищують відповідальність акторів за свій особистий вибір і діяння, пов'язані з ним. Таке неприйняття «звільнення» означає ухил суб'єктів у бік патерналістських форм залежності та зняття відповідальності за свій особистий вибір. Таким чином, «втеча від свободи» громадськості соціуму, що трансформується, є фактором, який стримує модернізаційні соціальні зміни в аспекті їхньої суб'єктності, пов'язаної з особистим вибором.

Субстанціональний зв'язок свободи, у тому числі й свободи особистого вибору актора, з відповідальністю втілюється в соціальній реальності в різноманітних усвідомлених і прийнятих формах залежності суб'єкта від можливих у різних соціальних групах і соціальних організаціях способів реалізації своїх інтересів – *шляхів доступу до різних ресурсів*.

Таким чином, *превалювання інерційності* в соціальних взаємодіях акторів умовно можна розглядати в контексті сучасних соціальних викликів як «втечу від свободи», а *переважання новаторства* в соціальних взаємодіях – у приблизному варіанті як «звільнення». Особистий вибір актора на макро- й мікрорівнях суспільства як соціальної системи незмінно стикається з протиріччями між цими двома полюсами, що особливо притаманне суспільствам, які модернізуються, до яких належить також сучасне українське суспільство

[4, с. 190]. *Інерційність* акторів у соціальних взаємодіях пов'язується насамперед із домінуванням у них традиціоналістських установок та означає їх «втечу від свободи» в акті й утіленні особистого вибору. Інерційність є основою патерналістських очікувань і низької соціальної активності [15, с. 171]. *Новаторство* акторів у соціальних взаємодіях значною мірою пов'язується з переважанням спрямованості на гедонізм і прагматизм у цілому, воно може розглядатися як «звільнення» суб'єктів у процесі й результаті їх особистого вибору, як результат «боротьби» громадян за свободу [9, с. 139]. Новаторство припускає високу особисту відповідальність та соціальну активність акторів.

Форми залежності та свобода. Поверхнево форми залежності можуть здаватися певними обмежувачами свободи, однак форми залежності надають суттєві характеристики свободі, не обмежуючи та не розширюючи її [10, с. 123–124]. Ступінь дозволеності тих чи інших діянь, визначаючись формами залежності, задає конфігурації свободи й межі особистого вибору акторів, проте не зaborоняє щось, а зосереджує погляд суб'єктів на одних можливостях, відволікаючи від інших [3, с. 287]. Гедонізацію та прагматизацію соціальних взаємодій супроводжують зміни особистого вибору акторів, які визначаються формами залежності, сконцентрованими на прагненні, деколи нестримному й наполегливому, до різних задоволень, а також на орієнтованості на максимально вигідну реалізацію власних потреб, інтересів, очікувань, цілей. У загальному плані ці форми залежності спрямовуються на забезпечення *корисності свободи вибору й дій суб'єктів* як у контексті модернізаційних змін, так і з позиції зростаючих потреб та інтересів, які соціально й історично все більш «дозволяються». З іншого боку, наведені форми залежності, які властиві суспільствам модерну та зміцнюються в суспільствах, що модернізуються, пом'якшують та/або знімають із діянь акторів спрямованість на певне не-задоволення, переносяться з почуття обов'язку, а також перешкоджають покладанню суб'єктами відповідальності за свої уявні й діяльні прояви на певні «таємничі» та «рятівні» авторитетні структури. Ці форми залежності переорієнтують відповідальність акторів на самих себе, на їхнє звернення зі своєю «совістю», не вручаючи її нікому, а також на майстерність суб'єктів в уявному плануванні й досягненні цілей. У цьому разі підвищується тривожність людини. Такі контури має «індивідуалізм» у ракурсі суспільства модерну й модернізації.

Ф. Достоєвський у романі «Брати Карамазови» характерно підкреслив, що уникнення суб'єктами свободи втілюється в тяжінні до «чуда», «таємниці», «авторитету», що супроводжується вже не формами залежності, співвідносними зі свободою, а відмовою акторів від свободи власної волі з прагненням повного «вручення совісті» зовнішнім інститутам (державі, церкві, моралі, науці) та униканням навіть малих відмінностей від інших індивідів [1, с. 294]. Моральне зникнення свободи в людей Ф. Достоєвський охарактеризував так: «Розуміючи свободу як примноження й швидке угамування потреб, спотворюють природу свою, бо зароджують у собі багато безглуздох і дурних бажань, звичок і найбезглуздіших вигадок. Живуть лише для заздрості один до одного, для плотюлюбності та чванства» [1, с. 360]. Можна зробити висновок, що форми залежності в контексті задуму наведеного твору виникають на ґрунті *діяльної любові* людини до інших людей, яка передбачає, на відміну від *любові мрійливої*, повне прийняття людиною відповідальності за аморальні діяння інших людей (у цьому випадку самозвинувачення відіграють конструктивну роль, припускають сталість у перетворювальній позиції та роблять суб'єкта здатним до співчуття й турботи). Діяльна лю-

бов є особливо значущою для соціально вразливих груп і вкрай важливою для соціальної політики [5, с. 71]. За таких умов мрійлива любов є актуальною в дискурсі як натхнення до звершень заради інших людей, проте якщо вона не переходить у соціальні практики, то втілюється в порожніх обіцянках і брехні.

Моральний вимір свободи (її «доброчесність») не розчиняється у формах залежності соціальних суб'єктів, проте форми залежності припускають *безперервне перебування акторів між двома «безодень»*: власного керівництва «совістю» й прийняття відповідальності за ставлення до себе інших суб'єктів та «вручення» своєї «совісті» деякому безликому та/або персоналізованому авторитету й перекладення відповідальності за власний життєвий успіх на інших суб'єктів. Таким чином, форми залежності включають у себе постійне коливання акторів між двома полюсами: «індивідуалізмом» і «колективізмом». *Ліберальні соціальні цінності*, прийняття яких акторами спонукають модернізаційні зміни, володіють своїм осередком на полюсі індивідуалізму. В умовах суспільства модерну й модернізаційні особистий вибір акторів схиляється ближче до полюса індивідуалізму [13, с. 109–110]. Варто уточнити, що індивідуалізація не означає послаблення форм залежності в загальному плані, її супроводжує виникнення та зміцнення нових форм залежності [13, с. 216–217]. Теоретично це обґрунтовується положеннями концепції влади М. Фуко, з огляду на які можна судити не про зникнення, а про виникнення нових, більш злагоджених і вправних технологій і механізмів влади в соціально-історичні періоди ліберальних перетворень, а саме в контексті «звільнення» [12, с. 74–75]. Відповідно, *зворотню стороною «звільнення»* та супутнього йому отримання доступу до прав є нові форми «закріпачення» й почуття обов'язку. Між цими двома явищами існує прямиий зв'язок.

Висновки. Таким чином, особистий вибір актора та його форми залежності в *ситуації «втечі від свободи»* в дихотомії «традиціоналізм – модернізація» тяжіють у бік традиціоналізму, втілюють *інерційність* соціальних суб'єктів. Особистий вибір суб'єкта та його форми залежності, які пов'язані з «втечею від свободи», характеризуються включенням індивідів і різних соціальних груп у соціальні взаємодії, що відтворюють авторитарний політичний режим, наглядову й каральну роль держави в соціально-політичних відносинах, повсюдне втручання держави в соціально-економічні відносини, патерналістські очікування громадян, традиціоналістські ціннісно-нормативні підстави солідаризації різних соціальних груп, співтовариств і спільнот.

Особистий вибір актора в ситуації «звільнення» в дихотомії «традиціоналізм – модернізація» тяжіє в бік модернізації та є проявом *інноваційності* (інноваційного потенціалу) соціальних суб'єктів. Особистий вибір суб'єкта та його форми залежності, пов'язані зі «звільненням», припускають зростаюче залучення індивідів і різних соціальних груп до соціальних взаємодій, що змінюються в бік гедонізації (пріоритетної значимості отримання різних форм задоволення, які втілюються в емоційно-чуттєвих, розважальних, сексуальних насолодах, отриманні насолоди від речей і матеріальних благ у цілому), а також у бік прагматизації в цілому (зниження ролі екзистенціальної й чуттєвої глибини в контактах між суб'єктами за істотного зростання актуальності можливостей раціонального обміну соціально значимими ресурсами для досягнення індивідуального життєвого успіху).

Свобода особистого вибору акторів у ракурсі притаманних їй форм залежності в контексті гедонізації та прагматизації соціальних взаємодій є відповідністю діянь суб'єктів *критеріям корисності* в межах розши-

рення доступу до прав людини задля отримання бажаних задовольств і ресурсів.

Моральний вимір свободи характеризує балансування актора між формами залежності, які властиві «втечі від свободи» та «звільненню». Якщо розуміти моральний вимір свободи в плані її взаємозв'язку з почуттям обов'язку й відповідальністю, то «доброчесність» і моральність свободи передбачає саме форми залежності, властиві «звільненню». Індивідуалістичний особистий вибір суб'єктів може характеризувати моральність свободи в разі його спрямованості на діяльну любов, яка не прагне миттєвого подвигу, проте націлюється на постійне співчуття й допомогу іншим суб'єктам у межах покладення відповідальності за події в соціальному середовищі на себе.

Подальшу дослідницьку перспективу має вивчення інноваційної готовності акторів у межах сучасного українського суспільства сприймати та впроваджувати в соціальні взаємодії задекларовані на рівні законодавства й артикульовані в публічному дискурсі права для досягнення життєвого успіху.

Література

1. Достоевский Ф. Братья Карамазовы : [роман] / Ф. Достоевский. – СПб. : Азбука, Азбука-Аттикус, 2011. – 896 с.
2. Злобина Е. Традиционализм и инновации в украинском измерении / Е. Злобина, В. Тихонович // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2006. – № 4. – С. 69–93.
3. Кант И. Исследование о степени ясности основоположений естественной теологии и морали / И. Кант // Кант И. Сочинения : в 2 т. / И. Кант ; пер. с нем. Б. Фохта ; под общ. ред. Б. Сливкера. – М. : Государственное социально-экономическое издательство, 1940. – Т. 2. – 1940. – С. 275–302.
4. Костенко Л. Записки українського самашедшого : [роман] / Л. Костенко. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. – 416 с.
5. Лосский Н. Свобода воли / Н. Лосский. – Париж : YMCA PRESS, 1927. – 182 с.
6. Маклин Ч. Домой до темноты : [роман] / Ч. Маклин. – СПб. : Азбука-классика, 2010. – 448 с.
7. Соболева Н. Социология суб'єктивной реальности / Н. Соболева. – К. : Институт социологии НАНУ, 2002. – 296 с.
8. Сусская О. Интерпретативные возможности теории соответствия информационного поля индивида / О. Сусская // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2013. – № 1. – С. 131–138.
9. Турен А. Возвращение человека действующего: очерк социологии / А. Турен ; пер. с фр. Е. Самарской. – М. : Научный мир, 1998. – 204 с.
10. Аквинский Ф. Учение о душе / Ф. Аквинский ; пер. с лат. К. Бандуровского. – М. : Гейде ; СПб. : Азбука-классика, 2004. – 480 с.
11. Фромм Э. Бегство от свободы / Э. Фромм ; общ. ред. П. Гуревича ; пер. с англ. Г. Швейника. – М. : Флинта ; МПСИ ; Прогресс, 2006. – 248 с.
12. Фуко М. Ненормальные: курс лекций, прочитанных в Коллеж де Франс в 1974–1975 учебном году / М. Фуко ; пер. с фр. А. Шестакова ; отв. ред. А. Говорунов. – СПб. : Наука, 2004. – 432 с.
13. Фуко М. Рождение биополитики: курс лекций, прочитанных в Коллеж де Франс в 1978–1979 учебном году / М. Фуко ; пер. с фр. А. Дьякова. – СПб. : Наука, 2010. – 448 с.
14. Bielefeldt H. Menschenwürde. Der Grund der Menschenrechte / H. Bielefeldt. – Berlin : Deutsches Institut für Menschenrechte, 2008. – 35 s.
15. Norton M. Mechanisms and Meaning Structures / M. Norton // Sociological Theory. – 2014. – № 32(2). – P. 162–187.

Анотація

Дышлевий І. О. Можливості соціологічного осмислення особистого вибору та форм залежності акторів. – Стаття.

У статті представлено загальні контури соціологічного осмислення особистого вибору та форм залежності акторів у контексті їхнього тісного зв'язку з проявами феномена свободи як ансамблю можливостей реалізації соціальних потреб, інтересів, очікувань, цілей. Виділяються основні структурні протиріччя здійснення соціальними суб'єктами особистого вибору в сучасних суспільствах. Форми залежності актуалізуються в ракурсі розгляду особистого вибору акторів у контексті модернізаційних соціальних змін.

Ключові слова: особистий вибір, форми залежності, свобода, соціальні взаємодії, модернізація.

Аннотация

Дышлевой И. А. Возможности социологического осмысления личного выбора и форм зависимости акторов. – Статья.

В статье представлены общие контуры социологического осмысления личного выбора и форм зависимости акторов в контексте их тесной связи с проявлениями феномена свободы как ансамбля возможностей реализации

социальных потребностей, интересов, ожиданий, целей. Выделяются основные структурные противоречия осуществления социальными субъектами личного выбора в современных обществах. Формы зависимости актуализируются в ракурсе рассмотрения личного выбора акторов в контексте модернизационных социальных изменений.

Ключевые слова: личный выбор, формы зависимости, свобода, социальные взаимодействия, модернизация.

Summary

Dyshlevyi I. O. The opportunities of the sociological comprehension for the forms of dependency and personal choice of the actors. – Article.

The general contours of sociological understanding of personal choice and actors' forms of dependence in the context of their close connection with the demonstration of freedom phenomenon as the ensemble of realization possibilities of social needs, interests, expectations, and aims are presented in this article. There are the main structural contradictions in the realization of the personal choice by the social subjects in contemporary societies. Forms of dependence are actualized in the perspective of actors' personal choice in the context of the modernization and social changes.

Key words: personal choice, forms of dependence, freedom, social interactions, modernization.